

Sloboda izražavanja – presude Evropskog suda za ljudska prava

Bilten XI: PRAKSA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA I INTERNET SLOBODE

1. april 2013.

Protekle decenije, internet je postao jedno od glavnih sredstava putem kojeg ljudi ostvaruju pravo na slobodu izražavanja. Tradicionalni mediji sada djeluju i preko interneta (*online*), dok pojedinci, kompanije, organizacije i vlade imaju svoje internet (*web*) stranice na kojima pružaju informacije i izvještavaju o pitanjima od zdrave ishrane do dnevnih novosti.

S obzirom na to da je internet medij koji prevazilazi granice (informacija koju je neko postavio na internet u Moskvi može se odmah čitati u Buenos Airesu) i oslanja se na kompanije kao što je Google kako bi prenio i indeksirao trilion dostupnih web stranica, njegova sve raširenija upotreba nameće mnoga pravna pitanja. Sudovi, uključujući i Evropski sud za ljudska prava, počeli su da usvajaju odluke o ovim pitanjima, a organizacije, kao što je Savjet Evrope, izdale su preporuke u vezi sa pravnim standardima koji se primjenjuju u konkretnoj oblasti. U ovom biltenu dat je pregled presuda Evropskog suda, kao i nekoliko preporuka od strane međunarodnih organizacija koje se tiču pitanja prava na pristup internetu, uključujući filtriranje i blokiranje internet sadržaja i ograničenje internet sloboda. Iako je ova oblast prava još uvijek u povoju i na mnoga pitanja tek treba dati odgovore, pregled presuda i preporuka koji slijedi ukazuje na razvoj zakonskih rješenja.

1. Odluke Evropskog suda za ljudska prava

Prenošenje informacija sa interneta

- *Redakcija Pravoye Delo i Shtekel protiv Ukrajine* (predstavka br. 33014/05, 5. maj 2011)
(ograničenje objavljivanja materijala sa interneta treba da bude jasno propisano zakonom)

U ovom slučaju Evropski sud je konstatovao da član 10 Konvencije nameće državama ugovornicama pozitivnu obavezu da zaštite pravo novinara na slobodu izražavanja na internetu. Novinarima koji su podnijeli predstavku bilo je naređeno da plate odštetu zbog prenošenja teksta anonimnog autora, koji je prethodno objavljen na internetu. Novinari su uz sporni tekst objavili i njegov izvor i ogradili se od sadržaja. Domaći sudovi naredili su im da objave opoziv i izvinjenje. Evropski sud je zaključio da je došlo do kršenja člana 10 Konvencije, jer nametnuta sankcija nije bila "propisana zakonom". Sud je našao da ukrajinski zakoni nisu štitali preuzimanje objavljenog sadržaja i da su domaći sudovi odbili da u 'tradicionalno' (uobičajeno) preuzimanje vijesti uključe i internet mrežu.

- *Aleksey Ovchinnikov protiv Rusije* (predstavka br. 24061/04, 16. decembar 2010)
(nije dozvoljeno objavljivanje detalja o maloljetniku koji je učestvovao u incidentu, iako mu je djed političar)

Dnevni list je bio novčano kažnjen zbog objavljivanja informacija o maloljetnom unuku političara - akteru incidenta, čiji su detalji već bili objavljeni na internetu. Sud je konstatovao da u odsustvu bilo kakvog javnog interesa, političari ne bi trebalo da budu javno sramočeni zbog pitanja koja se tiču njihove porodice. U navedenom slučaju, posebno imajući u vidu činjenicu da se radilo o maloljetnom članu porodice, ograničenja nametnuta mediju u pogledu objavljivanja identiteta i detalja incidenta u kojem je učestvovao nijesu prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Blokiranje i filtriranje internet stranica i pristupa internetu

- *Yildirim protiv Turske* (predstavka br. 3111/10, 18. decembar 2012)
(blokiranje i filtriranje cjelokupnog internet domena zbog jedne stranice koja je bila predmet sudskog naloga prekršilo je pravo na slobodu izražavanja)

Ovdje je bilo riječi o blokadi internet domena "Google Sites", što je značilo da podnosilac predstavke više nije imao pristup svojoj internet stranici za koju je navedeni domen obezbjeđivao hosting. Sud je konstatovao da internet predstavlja jedno od glavnih sredstava za ostvarivanje prava na slobodu izražavanja, te da je ograničavanje pristupa internetu ili nekom njegovom dijelu prihvatljivo samo pod strogim uslovima. Prvi od ovih uslova je da svako ograničenje mora biti propisano zakonom i da taj zakon u svojoj primjeni mora biti 'predvidiv'. Evropski sud je dalje naveo da je pristup cjelokupnom domenu "Google Sites" bio blokiran zbog jedne stranice u odnosu na koju je bio pokrenut sudski postupak. Imajući u vidu da ni podnosilac predstavke niti "Google Sites" nijesu bili predmet navedenih sudskih postupaka i da su predstavljali samo "kolateralnu štetu", Sud je zaključio da se ne može smatrati da je blokiranje cjelokupnog domena bilo "u skladu sa zakonom", pa da je u skladu s tim došlo do kršenja prava na slobodu izražavanja.

Političku debatu na internetu ne bi trebalo olako ograničavati

- *Renaud protiv Francuske* (predstavka br. 13290/07, § 38, 25. februar 2010)
(internet predstavlja važan forum za političku diskusiju koju ne treba olako ograničavati)

Riječ je o krivičnoj osudi administratora internet stranice zbog javnog vrijeđanja gradonačelnika, primjedbama koje su objavljene na stranici udruženja kojim je taj web administrator predsjedavao. Evropski sud je razmotrio značaj političke debate, uključujući i one koja se vodi na internetu, i napomenuo da politička debata često prerasta u izjave mišljenja lične prirode. To je bio sastavni dio prava na slobodu izražavanja. Sud je stoga zaključio da je navedena osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja.

Povreda autorskih prava i trgovačke marke na internetu

- *Neij i Sunde Kolmisoppi protiv Švedske* (odluka o prihvatljivosti, predstavka br. 40397/12, mart 2013) (kazna za kršenje autorskih prava protiv osnivača internet stranice za dijeljenje sadržaja nije prekršila pravo na slobodu izražavanja)

Predstavku su podnijeli osnivači internet stranice za dijeljenje sadržaja "Pirate Bay", koji su tvrdili da je njihova osuda u skladu sa švedskim zakonom o autorskim pravima prekršila njihovo pravo na slobodu izražavanja. Oni su naveli da su obezbijedili samo tehničku infrastrukturu kako bi korisnici dijelili različite sadržaje, te da su za svaku nezakonitost u dijeljenju sadržaja odgovorni isključivo korisnici. Evropski sud se složio da je pravo na slobodu izražavanja štitalo kreiranje internet stranice i tehničke infrastrukture, međutim, Sud se nije složio sa tvrdnjom da je presuda povrijedila pravo na slobodu izražavanja, navodeći da je većina dijeljenih sadržaja bila komercijalne prirode, te da je "Pirate Bay" više služio komercijalnom nego političkom govoru.

- *Ashby Donald protiv Francuske* (predstavka br. 36769/08, 10. januar 2013)
(novčana kazna zbog objavljivanja fotografija na internetu čime su prekršena autorska prava ne predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja)

U ovom slučaju predstavku su podnijeli fotografi koji su na svojoj internet stranici objavili autorski materijal, bez dozvole vlasnika autorskih prava. Oni su osuđeni za povredu autorskih prava. Evropski sud je zaključio da njihova osuda nije prekršila pravo na slobodu izražavanja, ukazujući na komercijalnu prirodu fotografija (sa modnih revija) i pozivajući se na široko polje slobodne procjene koje države članice imaju u odlučivanju o pitanjima vezanim za komercijalni govor.

- *Paeffgen GmbH protiv Njemačke* (odluka o prihvatljivosti, predstavke br. 25379/04, 21688/05, 21722/05 i 21770/05, 18. septembar 2007)
(kompaniji je naređeno da se odrekne naziva domena kojima su povrijeđene trgovačke marke trećih lica)

Riječ je o kompaniji koja je kupila nekoliko hiljada naziva internet domena, ali joj je naređeno da ih se odrekne, jer je tako vršena povreda autorskih prava i trgovačkih marki trećih lica. Evropski sud je konstatovao da registrovani nazivi domena potpadaju pod pravo na imovinu, zaštićeno članom 1 Protokola 1. Stoga navedena naredba nije bila nerazumna i nije prekršila prava kompanije.

Dozvola za pristup internetu

- *Megadat.com SRL protiv Moldavije* (predstavka br. 21151/04, § 63, 8. april 2008)
(povlačenje dozvole za pružanje pristupa internetu predstavlja kršenje prava na imovinu)

Slučaj se ticao najvećeg pružaoca internet usluga u Moldaviji, čije su telekomunikacione dozvole bile poništene zbog neobavješćavanja nadzornog organa o promjeni adrese. Kompanija je usljed toga morala da obustavi svoje aktivnosti, nakon čega je podnijela predstavku Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da navedena dozvola predstavlja imovinu u skladu sa članom 1 Protokola 1. Evropski sud je konstatovao da je ispitivanje koje su sproveli moldavski sudovi bilo previše formalno, te da nije uspostavljena ravnoteža između opšteg spornog pitanja i sankcije nametnute kompaniji. Sud je takođe naveo da je podnosilac predstavke tretiran strožije od drugih. Sud je konačno konstatovao da je primijenjena kazna nesrazmjerno oštra i zaključio da je povlačenje dozvole prekršilo član 1 Protokola 1.

Pitanja nadležnosti

- *Perrin protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odluka o prihvatljivosti, predstavka br. 5446/03, 18. oktobar 2005) (Francuski državljanin nastanjen u Velikoj Britaniji mogao bi biti krivično

gonjen u Velikoj Britaniji zbog objavljivanja sadržaja na internetu, iako je u pitanju internet stranica Sjedinjenih Američkih Država)

Podnosilac predstavke je osuđen u Velikoj Britaniji zbog objavljivanja opscenog članka na web stranici. On je francuski državljanin koji živi u Velikoj Britaniji, ali je navedenu internet stranicu kontrolisala i njome upravljala kompanija sa sjedištem u Sjedinjenim Američkim državama (SAD). Kako nije došlo do kršenja zakona SAD, podnosilac predstavke je tvrdio da nije trebalo da bude gonjen u Velikoj Britaniji. Evropski sud je konstatovao da podnosilac predstavke nije mogao da tvrdi da se zakoni Velike Britanije ne primjenjuju na njega, s obzirom da je stanovnik Velike Britanije. Podnosilac predstavke poznao je zakone i bavio se profesionalnom djelatnošću preko svoje internet stranice, te se stoga moglo očekivati da će svoj rad nastaviti uz visok stepen opreza i zatražiti pravni savjet. Dok je objavljivanje spornih slika možda bilo zakonito u SAD, Velika Britanija je i dalje imala opravdani interes da ograniči njihovo objavljivanje u okviru svoje nadležnosti. Osuda nije predstavljala kršenje prava na slobodu izražavanja.

- *Ben El Mahi protiv Danske* (odluka o prihvatljivosti, predstavka br. 5853/06, 11. decembar 2006) (Marokanska udruženja nisu se mogla pozvati na nadležnost Evropskog suda u pogledu publikacija u Danskoj)

Slučaj se ticao marokanskog državljanina, nastanjenog u Maroku, i dva marokanska udruženja sa sjedištem u Maroku, koji su se žalili da je objavljivanje uvredljivih karikatura u Danskoj prekršilo pravo na slobodu vjeroispovijesti. Sud je utvrdio da nije postojala veza nadležnosti između podnosioca predstavke, koji su izvan Evrope, i Danske. Uprkos dostupnosti karikatura u Maroku, preko interneta, ne bi se moglo reći da podnosioci predstavke potpadaju pod nadležnost Danske po osnovu ekstrateritorijalnog akta. Njihova predstavka je stoga odbačena.

Države imaju obavezu da štite maloljetnike

- *K.U. protiv Finske* (predstavka br. 2872/02, 2. decembar 2008) (Država ima obavezu da zaštiti dobrobit maloljetnika i krivično goni pojedince koji reklamiraju pedofiliju na internetu)

U navedenom slučaju dijete je postalo meta pedofila na internetu, a pružalac internet usluga je odbio da otkrije identitet osobe koja je postavila sporni oglas. Sud je konstatovao da se ozbiljne kazne mogu izreći pojedincima koji zloupotrebljavaju internet u te svrhe, navodeći da "efikasna prevencija teških djela, gdje su ugrožene fundamentalne vrijednosti i osnovni aspekti privatnog života, zahtijeva efikasne krivično-pravne odredbe". Sud je objasnio da dužnost države da zaštiti maloljetna lica od pedofilije, kao u ovom slučaju, ima primat u odnosu na pravo na slobodu izražavanja i povjerljivost u oblasti telekomunikacija: "Iako sloboda izražavanja i povjerljivost u oblasti elektronskih komunikacija imaju nesumnjiv značaj i korisnici elektronskih komunikacija i internet usluga moraju imati garancije da će njihova privatnost i sloboda izražavanja biti zaštićeni, takve garancije ne mogu biti bezuslovne i moraju, u određenim okolnostima, da ustupe mjesto drugim legitimnim interesima, kao što su sprječavanje nereda ili krivičnih djela ili zaštita prava i sloboda drugih."

Značaj interneta kao sredstva putem kojeg vladine informacije postaju dostupne široj publici

- *Wypych protiv Poljske* (odluka o prihvatljivosti, predstavka br. 2428/05, 25. oktobar 2005)

(internet kao važno sredstvo informisanja javnosti u pogledu prihoda i finansijske situacije lokalnih odbornika)

Predstavku je podnio gradski odbornik, od kojeg je zahtijevano da objelodani detalje o svom finansijskom i imovinskom stanju. Njegova izjava je zatim objavljena na internetu, zajedno sa izjavama ostalih odbornika. Odbornik se žalio da takav postupak krši njegovo pravo na privatni i porodični život, te da će on i njegova porodica postati meta kriminalaca. Iako je Sud priznao da bi objavljivanje ovakve izjave povrijedilo njegovo pravo na privatni i porodični život, konstatovao je da je ono podređeno javnom interesu u objavljivanju informacija i borbi protiv korupcije. Sud je zaključio da je "u opravdanom interesu javnosti da se utvrdi da je lokalna politika transparentna, dok pristup izjavama putem interneta čini pristup takvim informacijama efikasnim i jednostavnim. Bez takvog pristupa navedena obaveza ne bi imala nikakvu praktičnu važnost, niti bi istinski uticala na stepen informisanosti javnosti o političkim procesima".

2. Preporuke međunarodnih organizacija

Savjet Evrope usvojio je nekoliko instrumenata koji se bave internet slobodama, uključujući *Deklaraciju Savjeta ministara o slobodi komunikacija na internetu* (od 28. maja 2003) i *Preporuku Savjeta ministara o mjerama za promovisanje poštovanja slobode izražavanja i informisanja u vezi sa internet filterima* (od 26. marta 2008), kojima je predviđeno sljedeće:

- Internet korisnici treba da imaju mogućnost da se žale na odluku o blokiranju ili filtriranju sadržaja i zahtijevaju objašnjenja i pravne lijekove.
- Države članice treba da se uzdrže od filtriranja internet sadržaja u elektronskim komunikacionim mrežama kojima upravljaju javni akteri iz drugih razloga osim onih navedenih u članu 10(2) Evropske konvencije, u skladu sa tumačenjem Evropskog suda za ljudska prava.
- Filtriranje se odnosi na specifične i jasno prepoznatljive sadržaje o čijoj nezakovitosti je nadležni nacionalni organ vlasti donio odluku, koja može biti razmotrena od strane nezavisnog i nepristrasnog tribunala ili nezavisnog regulatornog tijela, u skladu sa zahtjevima iz člana 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima.
- Svi filteri će se ocjenjivati prije i tokom njihove primjene, kako bi se obezbijedilo da rezultati filtriranja budu srazmjerni cilju ograničenja i stoga neophodni u demokratskom društvu, u cilju izbjegavanja nepotrebnog blokiranja sadržaja.
- Potreba da se djeci ograniči pristup određenim vrstama sadržaja na internetu koji se smatraju štetnim, ne bi trebalo da dovede do blokiranja pristupa odraslima tim istim sadržajima.

Savjet ministara usvojio je i *Preporuku o mjerama za zaštitu djece od štetnih sadržaja i ponašanja i promovisanje njihovog aktivnog učešća u novom informacionom i komunikacionom okruženju* (od 8. jula 2009), koja obrazlaže dužnosti države da zaštiti djecu na internetu:

http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/CM_en.asp.

Stalni savjet Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS) usvojio je *Odluku o promovisanju tolerancije i slobode medija na internetu*, kojom se države članice obavezuju da će

"preduzeti mjere da se obezbijedi da internet i dalje bude otvoreni javni forum za slobodu mišljenja i izražavanja, kako je navedeno u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima, kao i da će podsticati pristup internetu kako u domovima tako i u školama" (OEBS PC.DEC/633, usvojena na Ministarskom savjetu OEBS 7. decembra 2004. godine: <http://www.osce.org/mc/23133>).

Pripremio: Peter Noorlander, direktor Media Law Defence Initiative, London u saradnji sa HRA

British Embassy
Podgorica

Bilteni se objavljuju u okviru projekta "Monitoring novinarskih samoregulatornih tijela u Crnoj Gori" koji finansira Britanska ambasada u Podgorici.
